

- кунова. – М. : Педагогика, 1976. – 600 с.
66. Очерки по истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX – начало XX века / под ред. Э. Д. Днепров. – М. : Педагогика, 1991. – 446 с.
67. Бугаєвич І. В. Питання народної освіти і педагогіки в часописі «Чернігівський листок» (1861–1863 рр.) / І. В. Бугаєвич, І. В. Зайченко // Радянська школа. – 1986. – № 9; Киян А. Ф. Київські недільні школи: До 130-річчя заснування / А. Ф. Киян, О. І. Киян // Радянська школа. – 1989. – № 10; Прокопенко І. Ф. История становления и развития народного образования на территории Харьковщины в дооктябрьский период (XIX – начало XX в.) / И. Ф. Прокопенко, Д. А. Кочат. – Х., 1990; Багалій Д. І. Історія Слобідської України: Освіта / Д. І. Багалій // Прапор. – 1989. – № 8.
68. Лещенко Н. Роль земських установ Правобережної України в розвитку початкової освіти / Н. Лещенко, І. Сесак // Український історичний журнал. – 1987. – № 1.
69. Михайлюк О. Г. Сільські народні вчителі у революційній боротьбі українського селянства в 1905–1907 рр. / О. Г. Михайлюк // Радянська школа. – 1987. – № 4.

Одержано редакцією 21.01.2014

Прийнято до публікації 15.05.2014

Аннотація. *Борисенко Н. Н. Народное образование в Российской империи: советская историография проблемы. В статье освещены наработки советских исследователей о состоянии народного образования в Российской империи. Основное внимание уделено сложившимся подходам к анализу правительственной политики в сфере начального образования, просветительской миссии православного духовенства, учебно-воспитательным задачам народных школ, а также сформированным в советской исторической науке стереотипам, частично присутствующим в научных дискурсах и сегодня.*

Ключевые слова: *народное образование, советская историография, Российская империя*

Borysenko N. Public education in Russian Empire: Soviet historiography of the problem. *In the article the investigation of the Soviet researchers of the public education is described. Main attention is paid to the methods of the analyze of the state policy in the sphere of the primary education, the mission of orthodox clergy, educational institutions and the main widespread soviet stereotypes that are present in the historical study nowadays. Mentioned period of the historiography of the problem is characterized by the domination of communist's ideology, which had influence on all social processes and determined the main directions of scientific research. The main issues of the researchers were connected with actual tasks of building of new soviet model of education and had historical character. The key topics of that period were working schools and extracurricular education as necessary condition of rapid success of educational and cultural level of the country. The peculiar for the historical development researches tendency of rebuilding and the recovering from idealization to the competent and neutral researches is also analyzed in historiographical aspect.*

Key words: *public education, Soviet historiography, Russian Empire*

ОАЕ 94(477) «194»

Т. В. Терещенко

СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВА СФЕРА СЕЛА ЦЕНТРАЛЬНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІДБУДОВИ (1943–1950 рр.) В ІСТОРІОГРАФІЇ

Стаття присвячена вітчизняній історіографії соціально-побутової сфери села центральних областей України в період відбудови (1943–1950 рр.)

Ключові слова: *радянська історіографія, сучасна вітчизняна історіографія, історія повсякденності, соціально-побутова сфера села, селяни, період відбудови*

Постановка проблеми. Особливої актуальності сьогодні в Україні набуває дослідження історії повсякденності, і, зокрема, повсякденності села в період відбудови. Це передбачає процес олюднення сільського побуту, психологізацію щоденного життя, вивчення ставлення сільського мешканця до побутових проблем, до влади, держави і суспільства в цілому через призму особистісного сприйняття умов життя.

Звернення дослідників до історії повсякденного життя допоможе змінити світоглядні орієнтири, змодельовати свій подальший шлях, зосередивши історичну науку на потребах людини, громадського суспільства, а не держави й економіки.

Мета. Відтак, доцільною видається спроба простежити відображення у вітчизняній історіографії проблем соціально-побутової сфери села центральних областей України в 1943–1950 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що питанням соціально-побутового розвитку радянського села присвячено чимало праць, досі відсутні синтезуючі роботи з цієї проблематики. Ознайомлення з наявною літературою не дає змоги скласти цілісне уявлення про соціальну інфраструктуру українського села періоду відбудови. Потребують всебічного вивчення проблеми еволюції житлово-побутових умов мешканців сільських населених пунктів, їхнього благоустрою, розвитку на селі електрифікації, радіофікації, зв'язку й транспорту, медичного, торгівельного, побутового обслуговування, функціонування закладів освіти та культури, фізкультури і спорту та багатьох інших.

Виклад основного матеріалу. У перші ж роки після війни було опубліковано низку статей та брошур про стан і перспективи розвитку сільського господарства та окремі аспекти розвитку соціальної сфери села переважно агітаційно-пропагандистського спрямування. Труднощі повоєнної відбудови соціально-побутової сфери фактично залишилися поза увагою їхніх авторів [1]. За всієї фактографічної цінності цих публікацій, вони, однак, характеризували питання становища селян на утилітарному рівні, недостатньо повно висвітлювали весь спектр чинників трагедії воєнної доби.

Певний внесок у вивчення питань соціального розвитку села в окреслений період зробили й українські журналісти. Сотні повідомлень, замальовок, нарисів, кореспонденцій, уміщених на сторінках центральних та місцевих газет і журналів, подають переважно достовірну картину подій відбудови основних галузей соціальної інфраструктури села, а окремі з них містять спробу первинного аналізу та узагальнень. Переважна частина таких матеріалів висвітлює успіхи у відбудові й спорудженні житла в окремих сільських населених пунктах та колгоспах, і лише окремі писали про труднощі, з якими стикалися сільські забудовники [2].

Цей час у висвітленні соціальної сфери села позначений жорстким впливом сталінських догм, вузькою джерельною базою, агітаційно-пропагандистським характером публікацій. Деякі зрушення у дослідженні окремих аспектів обраної теми відбулися у середині 1950-х рр. з розширенням джерельної бази досліджень. Водночас відновлення соціально-побутової сфери села зображувалося мажорно, таким, що не вимагало великих зусиль від селянства. Особливо активізувалися дослідження з історико-партійної проблематики. При цьому рішення партії розглядалися як факт, рівнозначний його здійсненню. Цьому спрощеному сприйняттю відповідала й структура багатьох робіт: спочатку детально викладався зміст рішення, потім наводилися приклади позитивного впливу цього рішення на стан справ на селі, а далі висвітлювалися підсумки його виконання. Процеси втілення рішень з усіма їхніми суперечностями, з урахуванням труднощів і недоліків, зазвичай не висвітлювалися. Адже практично жодне з них у встановлені строки й у повному обсязі так і не було виконане.

Різні етапи відбудовчих робіт на селі в історіографії цього періоду досліджені нерівномірно. Значно глибше опрацьовано початковий етап, що охоплює 1943–1945 рр. У монографіях, підготовлених українськими істориками М. О. Буцьком, М. І. Лавриновичем, П. І. Денисенком, М. В. Ковалем [3], подано цифри збитків, завданих війною сільській соціальній інфраструктурі, вказано на значне послаблення її матеріально-технічної бази, схарактеризовано заходи КППС і радянської держави щодо відновлення основних галузей соціальної сфери села, наведено приклади масового трудового героїзму сільських трудівників, підбито підсумки початкового етапу відродження села. Значно менше в 60-х – першій половині 80-х рр. вивчено хід робіт з відбудови села в перші післявоєнні роки.

Чимало праць присвячено характеристиці різних галузей соціальної інфраструктури села. Так, наприклад, питання медичного обслуговування сільського населення центральних областей України в означений період фрагментарно висвітлювалися в низці праць наукових та практичних діячів сфери охорони здоров'я, зокрема, А. Н. Марзєєва, А. Ф. Ларіна, Н. В. Маковської, І. Д. Хороша [4].

Надзвичайно важливі для розкриття особливостей медичного обслуговування сільського населення Полтавщини, Кіровоградщини, Черкащини та Дніпропетровщини праці А. Л. Захарченка, Д. І. Хороша, Л. А. Нагорного, А. Т. Шликова, Б. М. Шкляра [5]. При цьому, слід

зазначити, що в радянській історіографії цього періоду домінував підхід цілеспрямованого добору лише позитивних фактів, явищ та досягнень, проголошення виняткової ролі партійних органів у цій справі.

Наступний період, попри зміни в радянському суспільстві, започатковані з середини 1980-х рр. тодішнім партійно-державним керівництвом, зберіг попередні стереотипи в оцінках питань соціальних відносин на селі, що повною мірою відображено у працях цього часу. Для розкриття теми з нових методологічних позицій дослідження важливе значення мають праці В. М. Коваля [6]. Першим в українській історіографії комплексним узагальненням проблем аграрної історії України другої половини ХХ ст. стали праці П. П. Панченка [7]. Дослідник значну увагу приділяє питанням динаміки соціального складу населення, дослідженню загальних проблем статусу селян.

Питання соціально-побутового розвитку в другій половині 1940-х рр. села відображені у колективній монографії «Українське село у 20–90-х рр. ХХ ст.» [8]. Суперечливі процеси розвитку аграрного сектора України та соціально-побутової сфери села у 1943–1950 рр. проаналізовано у відповідних розділах другого тому фундаментальної колективної праці «Історія українського селянства» О. М. Веселовою, В. М. Даниленком, О. Є. Лисенком, І. М. Романюком, О. Г. Перехрестом [9].

Останнім часом з'явилися наукові розвідки про зміни морально-політичних настроїв різних верств населення УРСР, у тому числі селян, після завершення війни. Ці проблеми отримали нове бачення у працях В. К. Барана, В. М. Даниленка [10]. Поряд з іншими питаннями науковці досліджують також ідеологічні процеси повоєнного періоду, спрямовані на відновлення світогляду радянської людини в тоталітарних межах, упокорення її страхом і контролем.

Наслідки війни та нацистської окупації для українського села та його соціальної сфери розкриваються в публікаціях О. Г. Перехреста [11]. Аналізуючи, критично переосмислюючи відбудовчі процеси у сільськогосподарській галузі у 1943–1945 рр., автор характеризує політику держави, спрямовану на відновлення колгоспно-радянської системи у визволених областях, вказує на покірну реакцію заляканого, безправного селянства.

Відбудова соціальної інфраструктури села в повоєнний час стала предметом праць І. В. Рибачка. Він з'ясовує хід та основні етапи відбудовчих робіт, характеризує не лише кількісні, а й якісні їхні параметри [12]. Відродження та функціонування мережі сільських культурно-освітніх закладів на звільнених територіях досліджує у своїй праці О. В. Замлинська, Н. Г. Красножон, М. М. Рогожа [13].

Причини невисокого рівня життя сільського населення України досліджуваного періоду розглядає Л. В. Ковпак, узагальнює широке коло питань, серед яких – матеріальні нестатки перших повоєнних років, голод 1946–1947 рр. в Україні, розвиток житлового, комунального господарства та транспорту, проблеми торговельно-побутового обслуговування сільського населення [14].

Система взаємостосунків селянства й влади в Україні післявоєнного періоду, вплив аграрної політики радянської держави на умови життя селян характеризуються в працях В. М. Кириченка, Л. А. Гаркуші, М. Л. Головка, В. В. Кононенка [15]. М. Л. Головка, зокрема, підкреслює спекуляцію влади на патріотичних поривах громадськості. Одним з перших дослідників суспільних настроїв населення України є В. В. Кононенко. Відзначаючи залежність суспільно-політичних настроїв, морального стану, психологічних настанов українського селянства від політики держави, підкреслює, що голодомор привів до певної моральної деградації українського села.

Подальше дослідження соціальних настроїв населення провадить О. Рабенчук [16], висвітлює проблеми, з якими стикалися селяни зорієнтовані на виживання, як в умовах подолання післявоєнних побутових труднощів, так і в умовах відновлення репресивної командно-адміністративної системи.

Міграційних процесів на селі в роки відбудови економіки республіки торкається Л. М. Хойнацька [17]. Наприклад, вона розглядає практику залучення сільської молоді до відбудови економічних потужностей Донбасу. Продовжує розвідки у цьому напрямку М. К. Лобода [18].

Характеризуючи політику владних структур щодо неповнолітніх українців, Г. М. Голиш [19] розкриває роль неповнолітніх громадян у відродженні зруйнованих війною сільського господарства, житлового фонду, соціально-культурних об'єктів на звільнених територіях, а

також показує їх участь у патріотичних рухах. У роботі досить ґрунтовно аналізуються дуже важкі соціально-демографічні, медико-санітарні та психологічні наслідки війни для неповнолітніх громадян, у тому числі і в сільській місцевості.

Відійти від усталених у радянській історичній науці схем і стереотипів, критично переосмислити таке складне соціальне явище, як повоєнний голод в Україні, одними з перших намагалися Ю. П. Пилявець та І. О. Воронов [20]. Сучасні українські дослідники О. М. Веселова, В. В. Калініченко, В. М. Кириченко [21] причинами повоєнного голоду вважають руйнівний спадок війни, тотальні хлібозаготівлі, непосильні грабіжницькі податки, мізерну оплату праці й звідси роблять висновок, що голод став наслідком антиселянської політики тоталітарного режиму і мав штучний характер. Проаналізували соціально-економічну ситуацію у голодних 1946–1947 рр. на Дніпропетровщині та Полтавщині О. Ф. Нікілев, О. П. Єрмак [22].

Зміни в ментальній структурі селянства внаслідок голоду, в тому числі і на основі спогадів мешканців нинішніх Кіровоградської та Черкаської областей, прослідковує Ю. П. Присяжнюк [23]. Дослідник торкається питання про історичну пам'ять щодо взаємин селян і влади в 1946–1947 рр., констатує загальнозверхне та явно паразитичне ставлення радянської влади до селянства, з одного боку, і толерантність, стражденність та терпимість по відношенню до влади, як традиційні селянські чинники виживання, з іншого.

Окреслив стан житлової проблеми на селі після визволення від окупації Т. Ю. Нагайко. Розкрив особливості задоволення повсякденних соціально-побутових потреб, розглянув стан сфери дозвілля та відпочинку сільського населення визначеного регіону в 1943–1945 рр. [24].

У колективній монографії «Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)» [25] висвітлюється широке коло проблем соціальної історії України періоду пізнього сталінізму. Автори аналізують основні параметри соціальної стратифікації українського радянського соціуму, динаміку соціальних процесів і трансформацій усередині різних соціальних груп.

Уявлення про хід відбудови соціальної інфраструктури села значно доповнюють регіональні дослідження краєзнавців (С. І. Горошко, В. М. Щербатюк, В. С. Княжев, В. Почепцов, В. М. Щербатюк, Г. П. Бевз, І. А. Козир та інші). Не обмежуючись даними офіційної статистики і традиційними джерелами, краєзнавці широко використовують свідчення живих учасників тогочасних подій.

Висновки. Таким чином, історіографічний аналіз засвідчує, що розробка цього тематичного спектру обіцяє вагомий науковий результат. Адже дотепер у центрі уваги дослідників, в основному, знаходилися макросоціальні процеси, соціально-культурне будівництво на селі. Менше висвітлювалися діяльність і життя конкретних людей, а також окремих соціальних груп сільського населення. Причому в більшості праць останніх років люди, характери, особистості практично взагалі відсутні, натомість є соціальні групи сільського населення.

Список використаної літератури

1. Богдашкін П. Сільська електрифікація України / П. Богдашкін. – К., 1948.; Грищенко М. М. Народна допомога школі / М. М. Грищенко. – К., 1948.; Каган С. С. Основные итоги восстановления здравоохранения в УССР за 1944 г. / С. С. Каган // Здравоохранение УССР в 1944 г. – К., 1947; Кононенко И. Ф. Здравоохранение Украины на пути к полному возрождению / И. Ф. Кононенко // Врачебное дело. – 1945. – № 3–4.
2. Оровецький П. «Погано, коли колгосп самий крайній» / П. Оровецький // Колгоспник України. – 1945. – № 65 (646), 2 червня; Хати передовикам і воїнам // Колгоспник України. – 1945. – № 63 (644), 29 травня.
3. Буцько М. Відродження колгоспного села / М. Буцько, М. Лавринович. – К., 1968; Денисенко П. І. Комуністична партія України – організатор відбудови народного господарства республіки / П. І. Денисенко. – К., 1968; Коваль М. В. Общественно-политическая деятельность трудящихся Украинской ССР в период Великой Отечественной войны / М. В. Коваль. – К., 1977; Юрчук В. І. Боротьба Компартії України за відбудову і розвиток народного господарства / В. І. Юрчук. – К., 1965.
4. Марзеев А. Н. Записки санитарного врача / А. Н. Марзеев. – К., 1965; Ларін А. Ф. Боротьба за поліпшення санітарного стану визволених районів УРСР / А. Ф. Ларін, Н. В. Маковська // Укр. істор. журн. – 1986. – № 12; Хорош І. Д. Основные этапы и перспективы развития сельского здравоохранения в УССР : дис. ... д-ра мед. наук / І. Д. Хорош. – К., 1964.
5. Захарченко А. Л. Советское здравоохранение на Полтавщине / А. Л. Захарченко // Вопросы социальной гигиены, организации здравоохранения и истории медицины. – К., 1969. – Вып. 3; Хорош І. Д. Шляхи та основні підсумки розвитку охорони здоров'я в Полтавській губернії – Полтавській області / І. Д. Хорош // Матеріали до історії розвитку охорони здоров'я на Україні. – К., 1957; Нагорный Л. А. Организация советского здравоохранения на Кировоградщине // Вопросы социальной гигиены, организации здравоохранения и истории медицины / Л. А. Нагорный. – К., 1969. – Вып. 3; Шлыков А. Т. Организация медицинского обслуживания сельского населения Черкасской области после Октябрьской революции / А. Т. Шлы-

- ков // Вопросы социальной гигиены, организации здравоохранения и истории медицины. – К., 1969. – Вып. 3; Шкляр Б. М. До історії розвитку охорони здоров'я в Дніпропетровській області / Б. М. Шкляр // Матеріали до історії розвитку охорони здоров'я на Україні. – К., 1957.
6. Коваль М. В. Друга світова війна і Україна: Історіософські нотатки / М. В. Коваль. – К., 1999.
 7. Панченко П. П. Аграрна історія України / П. П. Панченко. – К., 1996.
 8. Українське село у 20–90 рр. ХХ ст. (нарис). – К., 1998.
 9. Історія українського селянства : нариси : в 2 т. – Т. 2. – К., 2006.
 10. Баран В. К. Україна в умовах системної кризи / В. К. Баран, В. М. Даниленко. – К., 1999.
 11. Перехрест О. Г. Українське село в 1941–1945 рр. : соціальне та економічне становище / О. Г. Перехрест. – Черкаси, 2011.
 12. Рибак І. В. Соціально-побутова інфраструктура українського села 1921–1991 рр. / І. В. Рибак. – Кам'янець-Подільський, 2000.
 13. Замлинська О. В. Культурне життя в Україні у 1943–1953 рр. : автореф. дис. ... канд. істор. наук / О. В. Замлинська. – К., 1995; Красножон Н. Г. Загальноосвітні школи України у контексті суспільно-політичного життя (1943–1953 рр.) : автореф. дис. ... канд. істор. наук / Н. Г. Красножон. – К., 2002; Рогожа М. М. Відбудова сільської школи України в перші повоєнні роки / М. М. Рогожа // Суд пам'яті : матер. наук.-практ. конф. – К., 2000.
 14. Ковпак Л. В. Найближча історія : Україна 1945–2000 рр. / Л. В. Ковпак. – К., 2007.
 15. Кириченко В. М. Українське село і тоталітарна держава в умовах голодомору 1946–1947 рр. : автореф. дис. ... канд. істор. наук / В. М. Кириченко. – Запоріжжя, 1996; Гаркуша Л. А. Аграрна політика Радянської держави і селянства у післявоєнні роки. Проблема взаємовідносин / Л. А. Гаркуша // Питання аграрної історії України та Росії : матер. наук. читань. – Д., 1997; Головка М. Л. Профспілки України у період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. / М. Л. Головка. – К., 2002; Кононенко В. Суспільно-політичні настрої та моральний стан населення України в повоєнний період : автореф. дис. ... канд. істор. наук / В. Кононенко. – К., 2004.
 16. Рабенчук О. Соціальна активність та настрої населення України у повоєнний період / О. Рабенчук // Україна ХХ ст. : Культура, ідеологія, політика : зб. ст. – К., 2007. – Вип. 12.
 17. Хойнацька Л. М. Відновлення машинобудівної індустрії України та його соціальні наслідки (1943–1950 рр.) / Л. М. Хойнацька. – К., 2003.
 18. Лобода М. К. Використання трудових ресурсів у відбудові важкої промисловості України (1943–1950 рр.) : автореф. дис. ... канд. істор. наук / М. К. Лобода. – К., 2007.
 19. Голиш Г. М. У вирі війни : Становище неповнолітніх громадян України в 1941–1945 рр. / Г. М. Голиш. – Черкаси, 2005.
 20. Воронов І. О. Голод 1946–1947 рр. / І. О. Воронов, Ю. Г. Пилявець – К., 1991.
 21. Веселова О. М. Голод 1946–1947 рр. як складова соціально-економічного становища в Наддніпрянщині у контексті зв'язків з країнами Центральної й Східної Європи / О. М. Веселова // Наддніпрянська Україна : історичні процеси, події, постаті : зб. наук. праць. – Д., 2006. – Вип. 4.; Калініченко В. В. Повоєнний голод в Україні (друга половина 40-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. істор. наук / В. В. Калініченко. – Х., 2001.
 22. Нікілев О. Ф. До причин голоду 1946–1947 рр. в Україні (на прикладі Дніпропетровщини) / О. Ф. Нікілев // Україна ХХ ст. : Культура, ідеологія, політика : зб. ст. – К., 2008. – Вип. 13; Єрмак О. П. Стан дослідження голоду 1946–1947 рр. на Полтавщині / О. П. Єрмак // Україна ХХ ст. : Культура, ідеологія, політика : зб. ст. – К., 2008. – Вип. 13.
 23. Присяжнюк Ю. П. Історична пам'ять про взаємини селян і влади в «голодні» 1946–1947 рр. (з використанням матеріалів польових досліджень у селах Кіровоградської та Черкаської областей) / Ю. П. Присяжнюк // Україна ХХ ст. : Культура, ідеологія, політика : зб. ст. – К., 2008. – Вип. 13.
 24. Нагайко Т. Ю. Повсякденне життя сільського населення к 1941–1945 рр. (на матеріалах центральних областей України) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Т. Ю. Нагайко. – Переяслав-Хмельницький, 2009.
 25. Повоєнна Україна : нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.) : у 3 ч. – К., 2010.

Одержано редакцією 22.01.2014

Прийнято до публікації 15.05.2014

Анотація. Терещенко Т. В. *Соціально-бытовая сфера села центральных областей Украины в (1943–1950 гг.) в историографии.* Стаття посвящена отечественной историографии социально-бытовой сферы села центральных областей Украины в период восстановления (1943–1950 гг.).

Ключевые слова: советская историография, современная отечественная историография, история повседневности, социально-бытовая сфера села, крестьяне, период восстановления

Summary. Tereshchenko T. *The Central Ukraine Village of the Reconstruction Period (1943–1950-s): Social Sphere in historiography.* The article is devoted to the Central Ukraine social sphere research of the country renewal and development process in 1943–1950-s as well as contents and Soviet Power's social policy realization at different phases of the reconstruction period in historiography. An attempt of a complex study of the village social sphere at the period of renewal as well as specific character of its functioning in the context of the socio-political life of

the republic has been made in the course of the investigation with the help of the different approaches analysis of the great many of scientific publications. Its results gave the author an opportunity to make a general conclusion, that the chief causes of the Central Ukraine village social sphere low level development at the reconstruction period were not only the consequences of war, but also the existence of the administrative-command system which, while forming state budget, would re-distribute the funds for the profit of heavy industry, neglecting village natives' social needs as well as folk welfare improvement.

Key words: *soviet historiography, modern native historiography, the village social sphere, the village natives, the reconstruction period, the folk welfare improvement*

УДК 323.15:930.1(477)«1980/1990»

Л. М. Домбровська

УЧАСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ КІНЦЯ 80-х – 90-х рр. ХХ ст.: ІСТОРИОГРАФІЯ

У статті проаналізовано погляди провідних науковців України на проблему участі національних меншин у формуванні й функціонуванні органів державної влади та місцевого самоврядування України наприкінці 80-х – 90-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: *національні меншини, громадські об'єднання, історіографія, громадсько-політична діяльність, нормативно-правові документи, вибори, Закон, Конституція України, депутат, політичні права*

Постановка проблеми. Етнополітичні процеси займають значне місце в системі українських наукових досліджень. Провідні науковці України присвятили цій проблемі значну кількість монографій, книг, наукових збірників, окремих публікацій. Водночас дослідження участі представників національних меншин у вищих органах державної влади та місцевого самоврядування мають стислий зміст, обмежений характер та недостатньо висвітлені. Тому актуальним на сьогодні є історіографічний аналіз літератури з цієї проблеми.

Метою даного дослідження є всебічний аналіз наукових праць, які висвітлюють характер участі національних меншин України у процесах державотворення та функціонуванні вищих органів державної влади й місцевого самоврядування.

Після остаточного утвердження командно-адміністративної системи в СРСР, будь-яка заява чи згадка про національні проблеми слугували приводом для звинувачень у буржуазному націоналізмі і жорстоко переслідувалися [2, 19]. Лише після здобуття Україною незалежності науковці почали відкрито аналізувати діяльність громадських об'єднань та організацій національних меншин, як повноцінних суб'єктів вищих органів державної влади та місцевого самоврядування.

Переважно, діяльність об'єднань та організацій національних меншин має національно-культурний, релігійний або політичний характер. Саме політична складова діяльності національних меншин є найменш дослідженою та найбільш суперечливою. Зокрема, В. Лемак, аналізуючи Закон «Про національні меншини» у дослідженні «Національні меншини в межах демократичного правопорядку: досвід України», наводить низку суперечливих моментів саме стосовно політичної участі національних меншин [9, 25]. Основні недоліки Закону, на думку автора, присутні у ст. 9, 13 і 14, які безпосередньо впливають на реалізацію політичних прав національних меншин. В. Лемак наголошує, що ст. 9, яка гарантує національним меншинам право на рівних засадах обиратися та призначатися на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого і регіонального самоврядування, проголошує такі принципи здійснення прав для усіх громадян України [9, 25]. Головна проблема, на думку автора, полягає у реалізації цих прав саме національними меншинами. Навіть ст. 13 Закону, в якій сказано, що громадянам, які належать до національних меншин належить право вільного вибору обсягу та форм здійснення прав, що надаються їм законодавством (особисто, через державні органи, організації, об'єднання), не в змозі вирішити проблеми. В. Лемак, не вбачає у 13 ст. жодних привілеїв. Адже у такий спосіб здійснюють свої права усі громадяни України, а не тільки національні меншини [9, 25–26].

Більше того, на думку В. Лемака, друга частина ст. 14 Закону «Про національні меншини» принципово не виконується. В ній, зокрема, вказано, що національні громадські об'єд-